

Hadis İlmінде Sülâsiyyât Literatürü*

Literature of Sulasiyyat in Hadıth Literature

MUHAMMET DİVANİ **

Geliş ve Kabul Tarihi: 17.05.2021 / 27.06.2021

Öz: Bu çalışmada, İmam Buhârî'nin (v. 256/869) el-Câmiu's-Sahih'inde yer alan sülâsî nitelikli senede sahip hadislerin yazıldığı yazmalar incelenecektir. Yazmalardan ve yazmalardaki icâzet kayıtlarından hareket edilerek, yazmaların tarihi süreçteki serencemına ışık tutulacaktır. Bununla birlikte icâzet kayıtlarının genel konu içerisinde bir bütünlük arzedip etmediğine, bu kayıtların İslâmî ilimlerin aktarımındaki rolüne değinilecektir. Nitekim cüzlerin, icâzet silsilesinde herhangi bir kopukluk olmadan Buhârî'ye dayandırılması ve icâzet kayıtlarındaki râvilerin ekseriyetle Sahih-i Buhârî'nin naklinde rol alan râviler olması büyük önem taşımaktadır. Diğer taraftan Sahih-i Buhârî dışındaki hadis külliyyâtındaki sülâsiyyâtın durumu tespit edilip, konu ile alakalı eserler tanıtılacaktır

Anahtar Kelimeler: Hadis, Buhârî, Sülâsiyyât, Yazma Eserler, İcâzet Kayıtları.

* Bu makale, yazarın “Hadis İlmінде Sülâsiyyât Geleneği ve Muhammed Şâh Balıkesirî'nin Şerhun alâ Sülâsiyyâtı'l-Buhârî İsimli Eserinin İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, divani.1993@gmail.com | ORCID: 0000-0001-9817-2238

Abstract: In this study, the manuscripts in which the hadiths of the sulâsi quality year in Imam Bukhari's (v. 256/869) al-Camiu's-Sahih were written will be examined. Based on the manuscripts and the approval records in the manuscripts, we will shed light on the serenity of the manuscripts in the historical process. In addition, it will be mentioned whether the certificates of approval have a unity within the general subject and their role in the transmission of Islamic sciences. On the other hand, the situation of such narrations called as sulasiyyat in the hadith collection other than Sahîh-i Bukharî will be determined and the works related to the subject will be introduced.

Keywords: Hadith, Bukharî, Sulasiyyat, Manuscripts, Authorization Records.

Giriş

Sözlükte üçlü manasına gelen sülâsî kelimesi¹ terim olarak, senedinde Resûlullah (a.s) ile hadis kitabının müellifi arasında üç râvinin bulunduğu hadisler için kullanılmıştır.² Buna göre hadisin senedindeki râviler “sahâbe – tâbiûn – tebeu't-tâbiîn” tabakalarında yer almaktadır.³

Senedi açısından aynı özellikleri ifade eden hadisler farklı zamanlarda bir araya toplanarak küçük hacimli cüzler ve risâleler oluşturulmuş, bunlar üzerine zamanla şerhler yazılmıştır. Bu tür rivâyetlere çeşitli sebeplerle büyük önem atfedilmiş ve nesilden nesile icâzetlerle aktarılmıştır. Böylece kayda değer sayıda çalışma ortaya çıkmış, bir kısmı günümüze ulaşmış, bir kısmı da klasik kaynaklarda isim olarak kalmıştır.

İsnada atfedilen önem konusunda ve İslâmî ilimlerin gelişimi hakkında önemli ipuçları veren *sülâsiyyât* çalışmalarının ardında yatan bir takım ilmî ve kültürel etken bulunmaktadır. Konunun bu boyutu yani sülâsî rivâyetlerin oluşum imkânı başka bir çalışmada ele alınmıştır.⁴ Bu makalede ise daha çok sülâsiyyât cüzleri ve icâzet kayıtları üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda sülâsî nitelikli hadislerin bir araya getirildiği cüzler, bu cüzler üzerine yazılan şerhler ve nazımlar incelenmeye ve tanıtılmaya çalışılacaktır. İnceleme ve tanıtma işlemindeki asıl amaçlardan birisi ayrıntı sayılabilecek meselelere dahi klasik dönemde büyük önem verildiğini, eserlerin gelişigüzel değil, sistematik bir şekilde aktarıldığını ortaya koymaktır.

Bunlara ilaveten makalede, bazı yazmalarda yer alan icâzet kayıtları ortak şema üzerinden gösterilmiş, ortak râviler belirlenmiş ve dönemsel olarak dağılmalara da dikkat çekilmiştir. Ortaya çıkan sülâsiyyât edebiyatına nazaran ulaşılabilen bu icâzet kayıtlarının incelenmesi, konunun ehemmiyetini göstermesi bakımından yeterli olacaktır. Nitekim icâzet

¹ Ebü'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, nşr. Abdullah Ali, Muhammed Ahmed, Haşim Muhammed, (Kahire: Dâru'l-Mearif), 1:499.

² Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 6. Baskı (İstanbul: İFAV Yay, 2012), 283; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, (Ankara: TDV Yay., 1992), 361.

³ Hüseyin Akyüz, *Kavram Atlası Hadis I*, ed. Bülent Akot, (Ankara: Gazi Kitabevi, 2020), 168.

⁴ Sülâsiyyât geleneğinin oluşum ve gelişim aşamalarını, buna etki eden temel saikleri ve bu nevi senedlerin oluşum imkanını görmek için bkz: Muhammed Divani, *Hadis İliminde Sülâsiyyât Geleneği ve Muhammed Şah Balıkesirî'nin Şerhu Alâ Sülâsiyyâtı'l-Buhâri İsimli Eseri*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

silsilesinde herhangi bir kopukluk olmadan cüzlerin Buhârî'ye dayandırılması büyük bir önemi haizdir. Bir başka ifadeyle araştırmalar esnasında tespit edilen icâzet kayıtları, çalışmanın ağırlığını kendisine çekmiştir. Bu vesileyle söz konusu cüzlerin rivâyeti ile *Sahîh-i Buhârî*'nin rivâyeti, icâzet kayıtlarındaki râviler özelinde karşılaştırmalı olarak başka bir çalışmada ele alınacaktır. Ayrıca belirtilmelidir ki, yazmaların bir kısmına ulaşılabilmiş, bazılarına ise tüm gayretlere rağmen ulaşılamamıştır. Bu doğrultuda elde edilen yazmalar incelenmiş, diğerleri ise konunun ehemmiyetini ve literatüre katkısını göstermek amacıyla isim olarak belirtilmiştir.

1. Buhârî'nin Sülâsiyyât'ı

Rivâyet bulunduğu hocalarının sayısı 289 olan⁵ Buhârî'nin en nâzil isnadı tusâi iken en âli isnadı sülâsidir.⁶ Buhârî'nin *Sahîh*'inde sülâsi nitelikli senede sahip 22 adet hadis-i şerif mevcuttur.⁷ İslâm ulemâsı Buhârî'nin sülâsi hadislerinin üzerine büyük ilgi göstermişler, bu hadisleri muhtelif şekillerde cem etmişler, nazma çevirmişler ve üzerlerine şerhler yazmışlardır. Bunun doğal sonucu olarak sülâsiyyât edebiyatına dair geniş bir literatür ortaya çıkmıştır. Son olarak da günümüzde Buhârî'nin *Sülâsiyyât*'ını oluşturan hadislerin tercümesi, tahriç ve değerlendirmesi Ali Çelik tarafından yapılmıştır.⁸

Bu araştırmada Buhârî'nin *Sülâsiyyât*'ı üzerine yazılan şerh veya derleme türü eserlerden ulaşılanlar aktarılacaktır. Aktarılan bu edebiyat faaliyeti her hangi bir ayırım yapmadan yani müellifi malûm veya meçhûl olsun, içeriğine ulaşılsın veyahut ulaşılmıyın hepsi belirtilmiş, inceleme imkânı elde edilen yazma nüshaların içeriğine dair bilgi verilmiş, nüshası elde edilemeyenlere işarette bulunulmuştur. Telif tarihine ulaşılamayan veya müelliflerinin vefat tarihleri tespit edilemeyenler ise icâzet kayıtları dikkate alınıp takribi olarak tarihlendirilmiştir.

⁵ Bkz: Yaşar Kandemir, "el-Câmiu's-Sahîh", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 1989),7:115.

⁶ Muhammed Abdülhay b. Abdilkebir b. Muhammed el-Hasenî el-İdrîsî el-Kettânî, *Hadis Literatürü*, (Risâletü'l-müstetrafe li-Beyânî Meşhûri Kutubî's-Sünneti'l-Müşerrefe), çev. Yusuf Özbek, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1994), 185.

⁷ Kettânî, *Hadis Literatürü*, 185; Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 361.

⁸ Ali Çelik, *Hadis Rivâyetinde Âli ve Nâzil İsnad Buhârî'nin Sülâsiyyât*'ı, (Ankara: Fecr Yayınları, 2019), 212.

1.1. Buhârî'nin Sülâsiyyâtı'na Dayalı Ortaya Çıkan Sülâsiyyât Edebiyatı

İncelenen sülâsiyyât yazmaları içerisinde Buhârî'nin *Sülâsiyyâtı*'ı daha fazla dikkat çekmiştir. Bu alanda yazılan yazmalar şöyle sıralanabilir:

1.1.1. Muhammed b. Musa b. Abdillâh es-Saffâr İbn Ebi İmran Ebü'l-Hayr'ın (v. 471/1078) Sülâsiyyâtı.⁹ Mevcut yazmalar içerisinde en eski tarihli olma niteliğine sahiptir. İnceleme imkânı bulunmadığından yazmanın içeriği hakkında çok fazla bilgi sahibi olunamamıştır. Ancak Buhârî'nin *Sülâsiyyâtı*'nın hicrî V. asırda cem edildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Diğer taraftan Ebü'l-Hayr'ın (v. 471/1078) ismi, birçok sülâsiyyât cüzünün icâzet zinciri arasında geçmektedir. Bu cüzlerden birisi olan ve ikinci sırada yer alan *İsimsiz 1*'deki icâzet kaydı bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Buna göre Ebü'l-Hayr, *Sülâsiyyâtı*'nı muhtelif bölgelerde ve zamanlarda geniş topluluklara okutup icâzet vermiştir. Aynı şekilde Ebü'l-Hayr'ın icâzet aldığı hocaları da söz konusu icâzet zinciri içerisinde görmek mümkündür. Küşmîhenî burada geçen hocalarından birisidir. Bu kayda göre Ebü'l-Hayr ile Buhârî arasında sadece iki râvi bulunmaktadır. Birisi az önce zikri geçen Küşmîhenî, diğeri ise Firebrî'dir. Aynı zamanda bunlar, *Sahih-i Buhârî*'nin de râvileridirler. Eser, *Sülâsiyyâtü'l-Buhârî*,¹⁰ adıyla istinsâh edilmiştir.

1.1.2. İsimsiz 1, Sülâsiyyâtü'l-Buhârî.¹¹ Yazma nüshası elde edilen ve müellifi meçhûl olan bu eserin başında bulunan icâzet senedi incelendiğinde en erken tarihli sülâsiyyât olarak kaydedilen eserin müellifi olan Ebu'l-Hayr (v. 471/1078) görülmektedir. İcâzet senedinde Buhârî'nin dışında üç râvi bulunmaktadır. Müellif icâzet kaydını verdikten sonra hadisleri zikretmektedir. Her sayfası 17 satır olan yazma, 7 varaktan müteşekkildir.

1.1.2.1. İcâzet Kaydı: Müellif → Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdurrahman et-Tayr → Ebî İmran olarak maruf olan Ebu'l-Hayr Muhammed Musa Abdullâh es-Saffâr (v. 471/1078) → İbnü'l-Heyssem Muhammed b. el-Mekkî el- Küşmîhenî (389/998 yılında okumuştur) → Muhammed

⁹ Kettânî, *Hadis Literatürü*, 185; Suriye Zahirîye Ktp., mec. 113, (Erişim 25 Eylül 2017).

¹⁰ Suudi Arabistan Mektebetü'l-Merkeziyye, arşiv no: 722:11, (Erişim 30 Kasım 2017).

¹¹ Suudi Arabistan Mahtûtâtü'l-Kübra, arşiv no: 2644, (Erişim 30 Kasım 2017).

Yusuf b. Matar el Firebrî (316/928 yılında okumuştur) → İmam Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrahim b. Ahnef el-Buhârî (v. 256/869).

1.1.3. Muhammed İbrahim b. İbrahim el-Hadramî'nin (v. 609/1212) *el-Fevâidü'l-merviyât fi Fevâidi's-Sülâsiyyât*'i.¹² Mezkûr kaynağa ulaşamadığından eserin içeriği hakkında herhangi bir malûmat edinilememiştir. Ancak mevcut müdevvenat içerisinde *Sahîh-i Buhârî*'deki sülâsiyâta dair yapılan ilk şerh çalışması olma özelliğine sahip olduğu söylenebilir. Bununla beraber eserin isminden de anlaşılacağı üzere *sülâsî* nitelikli rivayetlerin önem ve faydasını belirtmek maksadıyla kaleme alınmış olması muhtemeldir.

1.1.4. Muhammed b. Hasan Ahmed el-Aclûnî el-Makdisî eş-Şafii'nin (v. 739/1338?), *es-Sülâsiyyât min Camiu's-Sahîh*'i.¹³ 14 varaktan müteşekkil olan eserin ilk 7 varığını sülâsiyyât cüz'ü, son kısmını ise icâzet kayıtları oluşturmaktadır. Mukaddimede eserin icâzet kaydı belirtilmiştir. Son sayfada ise Aclûnî'nin,¹⁴ mezkûr kitabını “709/1338 cemâziye'l-ahîr senesinde” yazdığı ve 879/1474 yılında ise müstensihhin bizzat kendisinin icâzet verdiği belirtilmiştir. Son 7 varaklık kısımda ise sülâsiyyâtın ve diğer eserlerinin icâzet kayıtları, kimler tarafından okutulduğu ve okunduğu geniş bir şekilde açıklanmaktadır.

1.1.4.1. İcâzet Kaydı: Muhammed b. İbrahim b. Abdurrahman el-Ensârî (22 rebiu'l-evvel 737/1336'de iki defa dinlemiştir.) → Tâcu'n-Nisai'l-Hurrati Ebu'r-Reca el-İsbahânî (587/1191 yılının zilkaide ayının sonlarında dinlemiştir) → Ebû'l-Vakt → eş-Şerîf Tunûs b. Yahya b. Ebi'l-Hasan b. Ebi'l-Bereket el-Mâşi ve Feridüddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdullah b. Hasan el-Herevî (ikisi de 588/1192'de Mekke-i Müşerrefe'de dinlemişlerdir.) → Ebû'l-Vakt Abdu'l-Evvel b. İsa b. Şuayb eş-Şiczi¹⁵ → Ebû'l-Hasan Abdurrahman b. Muhammed b. el-Muzaffer ed-Davudî → Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Hamevî es-Serahsî → Yusuf b. Matar el-Firebrî → Buhârî.

¹² Fuat Sezgin, *Târîhu't-Turâsi'l-Arabî*, Riyad 1991, 1:248.

¹³ İngiltere Chester Kütüphanesi, arşiv no: 254/3519, 39-44 vr. Yazmanın 45-51 sayfalar arasında eserin icâzet kayıtları yer almaktadır. (Erişim 25 Eylül 2017)

¹⁴ Hicrî 1141'de vefat eden, *Keşfu'l-Hafâ* sahibi Muhammed b. Abdülhadi el-Aclûnî ile karıştırılmamalıdır.

¹⁵ “eş-şiczi” şeklinde kaydedilen bu isim aslında “es-Sahrii”dir. İki harfin noktalamasındaki hatadan dolayı bu şekilde anlaşılmıştır.

1.1.5. **Muhammed b. Abdüddâim (b. Musa¹⁶) el-Birmâvî'nin (v. 831/1427) *Nazmu Sülâsiyyâtî'l-Buhârî* isimli şerhi.**¹⁷ Birmâvî'nin bu nazm ve şerhi oldukça dikkat çekmiş ve birçok kişi tarafından istinsah edilmiştir. Araştırma sonucunda eserin üç yazma nüshasına ulaşılmıştır. Bunlardan birisinin müellif hattı olduğu, diğer ikisin ise farklı dönemlerde istinsah edildiği anlaşılmaktadır. Müellife ait olduğunu düşünülen yazmanın girişinde Birmâvî'nin kendi ağzından, Buhârî'nin *Sahih*'inde 22 adet sülâsi nitelikte rivâyetin olduğu ve sülâsiyyâtın ne demek olduğu belirtilmektedir.¹⁸ Aynı şekilde Birmâvî 22 adet hadisin sened zincirini nazma çevirdiğini belirtmektedir. Bunu da ezberlenmesini kolaylaştırmak ve bu ezberi uzun süre korumak amacıyla yaptığını bizzat kendisi açıklamaktadır. Nazma çevirirken senetteki ortak râvileri gruplara ayırarak beş ayrı fasılda mütaala ettiğini söylemektedir. Devamında ise daha faydalı olacağını umduğunu belirterek, sened ve metinleri şerh ettiğini söylemektedir. Nüshanın diğer yazmaları istinsah şeklinde olduğu için, mukaddimleri dışında aralarında çok fazla farklılık bulunmamaktadır. İngiltere Chester Kütüphanesi'nde kayıtlı olan yazma da ise her sayfası 23 satır olacak şekilde 7 varak bulunmaktadır. Bu cüz de birçok risaleyle aynı mecmua içerisinde yer almaktadır.¹⁹

1.1.6. **İbn Hacer el-Askalânî'nin (v. 852/1448) *Şerhu Sülâsiyyâtî*.**²⁰ İbn Hacer'in böyle bir cüz'üne ulaşılmasa da *Fethu'l-Bâri* içerisinde bu hadisleri genişçe ele aldığı görülmektedir. Bununla beraber birçok kaynak eserin, onu Buhârî'nin *Sülâsiyyâtî*'nı ilk defa cem eden kişi²¹ olarak

¹⁶ Sezgin, *Târîhu't-Turâsi'l-Arabî*, 1:248.

¹⁷ Bağdatlı İsmail Paşa, *İzâhu'l-Meknûn Zeylû Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütûbi ve'l-Fünûn*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1992), 3:210; Hayreddin ez-Zirikli, *el-A'lâm (Kâmûsü Terâcim li-Eşheri'r-ricâl ve'n-Nisâ min'el-Arab ve'l-Müsta'rebîn ve'l-Müsteşrikîn)*, 15. Baskı, (Dâru'l-İlm li'l-Melâyin, 2002), 6:188; Süleymaniye Fazıl Ahmed Paşa Kitaplığı, arşiv no: 1116; İngiltere Chester Kütüphanesi, arşiv no: 254:3519. Gayri müstakil olan bu nazm, yazmanın 31 ile 37 sayfaları arasında yer almaktadır. Hicrî 843'de Ahmed b. Muhammed tarafından nesh edilen bir diğer nüshası Suriye el-Esed Kütüphanesi'nde, 39310 ve 40201 numaralı arşivlerde kayıtlıdır. 9 varaktan müteşekkil olan bu cüz h. 911'de Ahmed b. Muhammed el-Hüsnî el-Buhârî tarafından nesh olunmuştur. İnceleme fırsatı bulduğumuz yazmanın bulunduğu koleksiyonlar: Süleymaniye, Fazıl Ahmed Paşa, arşiv no: 0116-004, 123-127 yk.; İngiltere Chester Kütüphanesi, arşiv no: 254:3519, 31-37 vr.

¹⁸ Suriye, Zâhiriyye Kütüphanesi, 1336/4020 nolu mecmuada "Ercüzetü fi Şerhi Sülâsiyyâtî'l-Buhârî" ismiyle 14 varak olarak kayıtlıdır. (Erişim 25 Eylül 2017)

¹⁹ Birmâvî'nin (v. 831/1427) *Nazmu Sülâsiyyâtî'l-Buhârî*, (İngiltere Chester, 254/3519, 31-37 vr.)

²⁰ Sezgin, *Târîhu't-Turâsi'l-Arabî*, 1:249.

²¹ Kettânî, *Hadis Literatürü*, 185.

belirtmesi, bu nitelikte bir cüz'ünün olduğunu, ancak bu cüz'ün kaybolduğunu göstermektedir. Diğer taraftan İbn Hacer'den evvel bunları cem eden isimlerin varlığı, kaydedildiği gibi sülâsiyyâtı ilk defa İbn Hacer'in cem veya şerh etmediğini göstermektedir.²² Ancak mevcut icâzet zincirleri içinde isminin geçmesi de göz önünde bulundurulduğunda *Sülâsiyyât* şeklinde bir cüz'ünün olması kuvvetle muhtemeldir.²³

1.1.7. İsimsiz 2, *Sülâsiyyâtü'l-Buhârî*,²⁴ Üç buçuk sayfalık olan mezkûr *Sülâsiyyât* cüz'ü ismi tespit edilemeyen meçhûl bir müellife aittir. Bu sülâsiyyât cüz'ü de cem edilen hadis risâleleri mecmuaları arasında yer almaktadır. Zikri geçen cüz, eserin yirmi beş ve yirmi altıncı varakları arasında yer almaktadır. Müellif sülâsiyyâta başlamadan evvel icâzet zincirini bir isnatta belirtmektedir. Son olarak icâzet ile aldığı hocasının Ebi'l-Hasan Ali İbn Ömer olduğu görülmektedir. Eserin yazıldığı tarih takribi olarak 900/1494'ler civarındadır.

1.1.7.1. İcâzet Kaydı: İsimsiz 2 → Ebu Abdillâh Muhammed b. Şâh İmam Allame Ebi'l-Allame Ebi'l-Hasan Ali b. Ömer er-Ramlî el-Malikî eş-Şafii (İslam ulemasından birçok kişi tarafından *Sahih-i Buhârî*'nin tamamını kendilerine tahdis edildiğini söylemektedir.) → eş-Şeyh Şihâbuddîn Ebû'l-Abbas Selahuddin Halili el-Alâi ise, İbn Ebi Talib b. Ebi Mün'im el-Haccar'dan tahdis etti → Ona da 630/1230'ların sonuna doğru Dımaşk'ta iken sema yoluyla ahzeden Ebu Abdillâh el-Hüseyn b. Ebi Bekr → Ona da 553/1158 yılında Bağdat'ta sema yoluyla ahzeden Şuayb b. İshak b. İbrahim es-Sufii → Ona da 465/1072 senesinde kıraat yoluyla ahzeden Ebû'l-Hüseyn Abdurrahman Muhammed b. Ez-Zafer b. Muhammed b. Davud b. Ahmed b. Muaz b. Sehl ed-Davûdî → Ona da 381/991 yılında sema yoluyla ahzeden Ahmed b. Yusuf es-Serahsî tahdis etti → Ona da 309/921 senesinde Ebu Abdillâh Muhammed b. Yusuf b. Matar b. Salih b. Beşir b. İbrahim el-Firebrî el-Buhârî (v. 320/932) tahdis etti → Ona da İmam Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. El-Muğire b. El-Ehaf el-Kü'fi el-Buhârî tahdis etti.

²² Bkz: Daha önce zikri geçen el-Hadramî'nin ve Birmâvî'nin eserleri.

²³ İcâzet senedi için bkz: el-Acemi, *Şerhu Sülâsiyyâtü'l-Buhârî*, Süleymaniye, Fazıl Ahmed Paşa, arşiv no: 00298, s. 3.

²⁴ Süleymaniye, Reisü'l-Küttâb, arşiv no: 01189-003, 24-26 yk.

1.1.8. Muhammed Afifiddin Muhammed b. Nureddin Muhammed el-İcî'nin, *Sülâsiyyâtü'l-Buhârî'si*.²⁵ Yüz kırk iki varaktan müteşekkil olan eserin asıl adı "*Mecmuatü'r-Resâil fi'l-Hadîs*" olarak ilk sayfada kayıtlıdır. Hadis ilmiyle alakalı dokuz risalenin bir araya toplanmasıyla oluşturulmuştur. Dokuz risâleden üçü sülâsiyyât ile ilgilidir. Bu üç risâleden birisi olan beşinci risâle Buhârî'nin *Sülâsiyyât*'ını içermektedir. Her sahifesi ortalama on beş satır olan, beş sahifeden müteşekkil mezkûr sülâsiyyât cüz'ünde müellif, herhangi bir açıklama yapmadan sadece hadisleri rivâyet etmiştir. Buhârî'de mevcut olan sülâsiyyâtın sayısı büyük ihtimalle maruf olduğundan tekrardan belirtilmemiş, rivâyetlerin başına da bu sayı koyulmamıştır.²⁶

1.1.9. İsimsiz 3, *Sülâsiyyâtü'l-Buhârî*.²⁷ Bu eserde bir öncekinde olduğu şekliyle çeşitli risâlelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş bir mecmuadır. Kitabın zahriyesinde²⁸ de belirtildiği üzere bu eserin ismi "*Mecmuatü'r-Resâilü'l-Muhtelife*" dir. Toplamda on iki risâleden müteşekkildir. İlk risâle yedi varaklık Buhârî'nin *Sülâsiyyât*'ını içeren cüzdür. Müellif mukaddimede Buhârî'nin ve *Sahîh*'inin öneminden bahsetmekte, âli isnâdın önemine dikkat çekmektedir. Daha sonra bu risâleyi dönemin padişahına hediye ettiğini belirtmektedir. Müellif bu bir sayfalık mukaddimeden sonra hadislerin bâblarını vererek rivâyetlere geçmektedir. Her bir hadîsin bulunduğu bâbı belirttikten sonra rivâyetleri yorumlamadan senedleriyle birlikte kaydetmektedir. Risâlenin kenarlarında yer alan şerh niteliğindeki genişçe hâşiyeler dikkat çekmektedir. Her sayfası 21 satır olan risâle 6 varaktır. Esad Efendi koleksiyonuna kayıtlı olan eserin müellifi tespit edilememiştir. Mezkûr eserin müstensihinin ise Saadettin b. İsa olduğu belirtilmiştir.

1.1.10. İsimsiz 4, *Sülâsiyyâtü'l-Buhârî*.²⁹ Süleymaniye Kütüphanesi'nde müellifi meçhûl olan sülâsiyyât koleksiyonu içerisinde gözükten bu sülâsiyyât cüz'ü de aslında büyük önemi haizdir. IX. sırada zikredilen müellifi meçhûl *Sülâsiyyât*'ın, müellif hattı olma olasılığı oldukça yük-

²⁵ Süleymaniye, Ayasofya, arşiv no: 882-009, 120-120 yk.

²⁶ Bkz: Nureddin Muhammed el-İcî'nin, *Sülâsiyyâtü'l-Buhârî*, Süleymaniye, Ayasofya, arşiv no: 882-009, 120-120 yk.

²⁷ Süleymaniye, Esad Efendi, arşiv no: 03547-001, 1-4 yk.

²⁸ "Yazma kitaplarda genellikle temellük kaydının tezhipli olarak yer aldığı, esas metnin başladığı yaprağın arka yüzü."

²⁹ Süleymaniye, Ayasofya, arşiv no: 530, 18 yk.

sektir. Diğer esere nazaran müstakil olarak kaleme alınmıştır. Bir önceki sülâsiyyât cüzü üç buçuk varaktan müteşekkil iken, ele aldınan bu nüsha 19 varaktan oluşmaktadır. Diğerine nazaran daha derli toplu ve özenilerek yazıldığı görülmektedir. Yazmanın mukaddimesinde de belirtildiği gibi bu cüz, dönemin padişahı olan Beyazıt Hân'a hediye edilmiştir. Eser sayfaların ortasına hat sanatının güzellikleri yansıtılarak dokuzar satır olmak suretiyle otuz beş sahifeye yayılmıştır. Sayfa kenarlarına hâşiyeler düşülmüştür. Eserin mukaddimesi ve devamı bir önceki risâleyle aynı olduğundan tekrar etmeye gerek kalmamaktadır. Dönemin padişahına sunulmasından hareketle takribi olarak 890/1485 yıllarında kaleme alındığı düşünülen eserin Muhammed Şâh'ın 920/1514'lerde yazdığı *Sülâsiyyât* şerhine ilham kaynağı olduğu da söylenebilir.

1.1.11. İsimsiz 5, *Sülâsiyyâtü'l-Buhârî*.³⁰ Arşivlerde müellifi meçhûl olarak kayıtlı olan bu risâlenin Sultan'a yazılmış olan bir önceki eserin istinsâhı olduğunu anlaşılmaktadır. Aynı şekilde müellifi tespit edilemeyen bu *Sülâsiyyât*, Kadr, İhlâs, Kâfirun, Ayete'l-kursî ve muhtelif surelerden yapılan iktibasların yer aldığı bir tefsir mecmuasının içerisinde yer almaktadır. Kısa surelerin tefsirini içeren böyle bir mecmuanın içerisinde hadis ilmine dair sülâsiyyât cüzünün yer alması konunun ehemmiyetini göstermesi açısından önemlidir.

1.1.12. İsimsiz 6, *Sülâsiyyâtü'l-Buhârî*.³¹ Müellifi tespit edilemeyen eserler arasında yer alan bu eseri önemli kılan husus, bir önceki *Sülâsiyyât*'la olan bağlantısıdır. İki cüz'ün de icâzet yolları daha önce belirtilen icâzet örneğinin ortalarında yer alan Ebû Şuayb'da birleşmektedirler. 17-21 varaklar arasında yer alan 5 varaklık sülâsiyyât cüz'ü sıkı ama okunaklı bir hat ile kaleme alınmıştır. İcâzet kaydında yedi râvi bulunmaktadır. Diğer taraftan, mezkûr icâzet kaydında zikredilen “ve nahnü nesma'ü / biz de dinliyorduk” lafzından icâzet zincirinin kalabalık bir topluluğa okunduğunu; Dımaşk, Halep, Kâhire gibi şehirlerde okunmasından da geniş bölgelere yayıldığını çıkarmak mümkündür. Daha önce zikredilen eserle birlikte düşünülünce icâzet tarihleri ve yerleri daha net ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla söz konusu cüz tahmini olarak en erken 900/1494'lere kadar ulaşmaktadır

³⁰ Suudi Arabistan Mahtûtâti'l-Kübra Ktp., arşiv no: 2646, 599-605.

³¹ Suudi Arabistan, Mahtûtâti'l-Kübra, arşiv no: 2642, 1-5 vr.

1.1.12.1. **İcâzet Kaydı:** Meçhûl → el-Kâdı İmam Kemaleddin Ebubekr Ahmed b. Kadi'l-Kudat Zeynüddin Ebu Muhammed Abdullah b. Hafız Ebi Muhammed Abdurrahman b. Abdullah b. İlvan el-Esedî (Kâhire) → Ebû'l-Hasan Alî b.i Ebi Bekr b. Abdullah (Halep) → Kadi'l-Kudat Kemaleddin ve babası burada ziyade yaptı ve dediler ki bize Ebu Alî el-Huseyn b. Mübarek b.i Muhammed ez-Zebîdî Dımaşk'ta; Ebi Sa'd Sabit b. Şeref b. Ebi'l-Habbaz Haleb'te tahdis etti → Ebu'l-Vakt Abdulevvel b. İsa b. Ebi Şuayb b. es-Sahrî (Bağdat) → Ebûl Hasan Abdurrahman Muhammed b. es-Serahsî → Ebu Abdillâh Muhammed b. Yusuf b. Matar el-Firebrî → Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî.

1.1.13. **Kemaleddin Ahmed b. Kadi'l-kudat Zeyniddin'in (takribi v. 870/1465) Sülâsiyyâtı.**³² Bir önceki sülâsiyyât cüz'ünün icâzet kaydında da zikri geçen müellifin mezkûr cüz'üne ulaşılammıştır. İcâzetle aktarıldığı için bir öncekiyle aynı olması muhtemeldir. İcâzet silsilesindeki konumundan hareketle kaleme alınış tarihinin hicrî 850'ler olduğu tahmin edilmektedir.

1.1.14. **Deybâ Abdurrahman b. Alî b. Muhammed b. Ömer'in (v. 925/1519) Sülâsiyyâtü'l-Buhârîsi.**³³ Süleymaniye Kütüphanesi'nden ulaşılan nüshanın mukaddimesinde Deybâ'ya nispet edilen 259 varaklık eser incelendiğinde, mezkûr eserin aslında farklı bir kişiye ait olduğu, ilgili kısmın ise Deybâ'dan icâzetle alındığı görülmektedir. Nitekim *Sülâsiyyât* risalesinin mukaddimesinde yer alan dokuz kişilik icâzet zincirinde, müelliften önceki son kişinin Deybâ olduğu görülmektedir. Bu durumda müellifin sülâsiyyât risâlesini Deybâ'dan icâzetle aldığı anlaşılmaktadır. Adı geçen sülâsiyyât cüz'ü ortalama otuz beş satır olan sıkı ama okunaklı iki buçuk sahifeden müteşekkildir. Sahife kenarlarında hâşiyeler mevcuttur.

1.1.14.1. **İcâzet Kaydı:** Müstensih → Ebu Ziya Abdurrahman b. Âlî Deybâ → Zeynüddin Ebul Abbas Ahmed b. Abdullatif → İmam Ebul Ukud el-Firuzabadî → Müsnedü'd-Dünya Ebu Abbas Ahmed b. Ebi Tâlib b. Ebi Mün'im es-Sâlihî el-Haccar → Hüseyin b. Mübarek ez-Zeydî → Ebû'l-Vakt Abdulevvel İsa b. Şuayb es-Sahrî → Cemaluddin Ebû'l-Hasan Abdurrahman b. İsa Muhammed Muzaffer ed-Davûdî →

³² Yazması, Suriye, Zâhiriye, mec, 2; Kettânî, *Hadis Literatürü*, 185.

³³ Süleymaniye, Fazıl Ahmed Paşa, arşiv no: 00275-002, 557-558 yk.

Ebu Muhammed Abdurrahman Hamevî es-Serahsî → Yusuf b. Matar Firebrî → Buhârî.

1.1.15. Muhammed Şâh Balıkesirî'nin (v. 939/1532) Şerhun alâ Sülâsiyyâti'l-Buhârî adlı eseri.³⁴ Hicrî 10. asrın başlarına kadar Hadramî'nin (v. 777/1375) tespit edilemeyen şerhi, Birmavî'nin (v. 831/1427) nazmına yazdığı muhtasar şerhi ve İbn Hacer'e (v. 852/1448) nispet edilen ancak kayıtlarda bulunmayan sülâsiyyât şerhi dışında, ulaşılan en geniş ve en düzenli şerh olma hüviyetine sahip olduğu söylenebilir. Neler yapacağını özetlediği kısa bir girişten sonra esere başlayan Muhammed Şâh, hadisleri senedleriyle birlikte zikretmektedir. İlk hadîsin senedinde Hz. Peygamber'le Buhârî arasında üç râvînin bulunduğunu kaydetmekte ve bu nitelikte hadislere "sülâsî" isminin verildiğini belirtmektedir. Şerhinde, hadisleri, râvîlerin isimlerinin tasrihi, lafızlarının, lugatlarının ve çıkarılan ahkâmın tayiniyle ilgili meselelerin beyanı yönünden ele almıştır. Müellifin dile ve fıkha olan vukufiyeti şerhinde görülmektedir. Aynı şekilde Hanefî oluşunu da eserine yansıtan müellif hemen her tartışmalı konuda diğer mezheplerin delillerini de serdetmektedir. Bununla birlikte hadisler, Buhârî'de geçtiği kitap ve bâb isimleri belirtildikten sonra senetleriyle beraber verilmiştir. Şerhte önce senetdeki ricâl tanıtılmış, ardından lafız, kelime ve hükümlerin izahı yapılmıştır. Bazı hadisler üzerinde oldukça uzun durulmuştur. Şârih, kaynak olarak lügat kitaplarından Cevherî'nin *Sihâh*'ını; Hattâbî ve Kirmânî'nin Buhârî şerhlerinin yanında *Keşşâf*, *Muğni* ve *Menar*'ı da kullanmıştır. Eserde dikkat çeken bir husus mukaddimesinde veya sonunda bulunmayan icâzet kaydıdır. Birçok icâzet kaydı, müellifin yaşadığı dönemde son bulduğundan veya ders kitabı şeklinde hazırlanmak istendiğinden olsa gerek bu kaydı koymadığı düşünülebilir. Diğer taraftan birçok medresede hocalık yapan bir Osmanlı muhaddisi olması dikkat çeken bir diğer husustur.³⁵

³⁴ Sezgin, *Târîhu't-Turâsî'l-Arâbî*, 1:249.

³⁵ Taşköprüzâde, *Şekâiku'n-Nu'mâniyye fi Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-Arâbiyye,1975), 1:231; Katib Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, (Bağdat: Mektebetü'l-Müsenna, 1941), 1,522; Ebu Fellah, *Abdu'l-Hay b. Ahmed b. Muhammed, Şüzuratü'z-Zeheb fi Ahbari min Zeheb*, thk: Abdülkadir el-Arnaut, Mahmud el-Arnaut, (Dımaşk: Daru İbn Kesir,1406), 8:234; Mehmed Süreyya Bey, *Sicill-i Osmanî*, hzr: Nuri Akbayar, sad: Seyit Ali Kahraman, TVYY, (İstanbul: Numune Matbaacılık 1996), 4:53; Bağdatlı *İzâhu'l-Meknûn*, , 3:263; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, hzr: A. Fikri Yavuz, İsmail Özen, (İstanbul: Meral Yay.),

1.1.16. **İsimsiz 7, Şerhu Sülâsiyyâti'l-Buhârî.**³⁶ Yazılış tarihi hicrî 948 olan bu şerh çalışmasına ulaşılamıştır. Cüz, şerh çalışmalarının hicrî X. asırda yoğunlaştığını göstermesi açısından önemlidir.

1.1.17. **İsimsiz 8, Sülâsiyyâti'l-Buhârî ve Şerhi.**³⁷ Müellifi tespit edilemeyen bu şerh çalışması da sülâsiyyât şerh çalışmaları açısından önemlidir. Müellif 6 sayfalık ilk bölümde 22 adetlik sülâsiyyâtı kaleme almıştır. Kalan sahifelerde ise bu hadisleri şerh etmiştir. Toplamda her sayfası 23 satır olan 30 varaklık bir şerh çalışması oluşmuştur. Klasik şerh edebiyatından da faydalanan müellif, râvilerin terceme-i hallerini vermiş, rivâyet lafızlarındaki farklılıkları açıklamış, gerekli yerlerde fikhî çıkarımlarda bulunmuştur. Kısım kısım silinmiş olan yazılardan ötürü yazılış tarihi tam olarak belirlenemeyen eserin, son varağındaki silik yazılardan tahminle hicrî 971 senesinde istihsâh edildiği veya yazıldığı anlaşılmaktadır.

1.1.18. **Ziyaüddîn Makdîsî'nin Sülâsiyyâtı.**³⁸ Aynı müellife ait bir de 'Semâniyyât' adlı eser nispet edilmektedir.³⁹

1.1.19. **Yusuf b. İbrahim b. Ahmed es-Sâlîhi'nin, Sülâsiyyâtü'l-Buhârî isimli eseri.**⁴⁰ Mezkûr eser hicrî 976/1568 yılında neşredimiştir.

1.1.20. **İsimsiz 9, Sülâsiyyât.**⁴¹ Müellifi tespit edilemeyen bu eser de mecmua içerisinde derlenen bir takım farklı risaleler arasında bulunmaktadır. Mezkûr sülâsiyyât cüz'ü, şiir ve çeşitli konulardaki cüzlerden oluşan eserin, 81-83. varakları arasında yer almaktadır. Risâlenin başında "ahîrül-cüz" olduğu belirtilmektedir. Âlî isnâdı içerdiği belirtilen bölüme "Cüz'ün fihi's-Sülâsiyyâti'l-İmam Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî" başlığı verilmiştir. Besmele ve hamdeleden hemen sonra hadisleri vermektedir. Her sayfası 21 satır olan cüz 4 sayfadan müteşekkildir. Cüz'ün yazılış maksadı belirtilmediği gibi hadislerin kitap ve bâb

1:388; Kehlâle, Amr b. Rıza Abdülğâni, *Mu'cemü'l-Müellifin*, (Beyrut: Dâru'l-İhyâit-Turâsî'l-Arabî), 9:180, 11:209; Sezgin, *Târîhu't-Turâsî'l-Arabî*, 1:249; Süleymaniye, Mulla Medrese, arşiv no: 01961.

³⁶ Bkz: *el-Fihristü's-Şâmil li't-Turâsî'l-Arabiyyi'l-İslâmiyyil-Mahdûdi el-Hadisü'n Nebevîyyu's-Şerîfi ve Ulûmihi ve Ricâlihi*, Müessesetü Âli Beyti, (Umman: el-Mücmel Melikiyyi, 1991), 2:964, 965.

³⁷ Suudi Arabistan Mektebetü Mahtûtâtü Mutenevviatü'l-Kübra, arşiv no: 2643, 30 s. (Erişim 30 Kasım 2017).

³⁸ Suriye, Zahirîye, mec. 0070; Kettâni, *Hadis Literatürü*, 185; Suriye el-Esed, arşiv no: 18558 ve 3849T11, 7 vr. Neşr tarihi 600 ile 700 arasındadır.

³⁹ Kettâni, *Hadis Literatürü*, 191.

⁴⁰ Suriye, el-Esed, no: 43415 ve 8729T, 5 vr.

⁴¹ Süleymaniye, Laleli, Arşiv No: 00255-006, 81-83 yk.

başlıkları da verilmemiştir. Senedleriyle birlikte verilen hadislerin tahrirci, zaman zaman hâşiyelerle belirtilmektedir.

1.1.21. **Alî el-Buyumî'nin, *Hidâyetü'l-bârî fi Sülâsiyyâti'l-Buhârî*** adlı eseri.⁴² Eser *Sülâsiyyâti'l-Buhârî* ismiyle de bilinmektedir.⁴³ "*Hidâyetü'l-Bârî alâ Sülâsiyyâti'l-Buhârî*" ismiyle de kaynaklarda kayıtlıdır.⁴⁴ Eser birçok katalogta kayıtlı durumdadır.

1.1.22. **Burhaneddin el-Kevranî'nin *Müsnedü Sülâsiyyâti'l-Buhârî*** isimli eseri.⁴⁵

1.1.23. **Abdülaziz b. Âlî Şibli el-Felâzûni el-Mısırî'nin, *fi Zikri Esânidi ilâ Sülâsiyyâti İmam Buhârî*** isimli eseri; 77 sahifeden müteşekkil olan eser matbu' değildir. Müellif isnâdın ve sülâsiyyâtın öneminden bahsedip Buhârî ve eserleri hakkında bilgiler vermiştir. Daha sonra da klasik şerhlerden faydalanarak *Sülâsiyyâtı* muhtasar bir şekilde şerh etmiştir.⁴⁶

1.1.24. **Şihabüddin el-Acemî diye maruf olan Ahmed b. Muhammed el-Vefai'nin (v. 1086/1675) konu hakkında bir eseri vardır.**⁴⁷ Eserin, bir nüshası el-Ezheriyye kütüphanesinde *Sülâsiyyâtü'l-Buhârî* ismiyle kayıtlı olan yazmanın olması da muhtemeldir.⁴⁸ Bununla beraber inceleme imkânı elde edilen bir diğer yazma ise *Şerhu Sülâsiyyâti'l-Buhârî* ismiyle Dâru'l-kütübü'l-Kavmiyye'de kayıtlı olan eserdir. Eser 20 varaktan müteşekkildir. Diğer taraftan Köprülü koleksiyonunda kayıtlı olan yazmada müellif, mukaddimede kendisini Ahmed b. el-Acemî olarak tanıtmaktadır. *Sülâsiyyât*'ının icâzet senedini verdikten ve geniş bir

⁴² Mısır, el-Ezheriyye Kütüphanesi'nde 5744 nolu arşivde 26 varak olarak kayıtlıdır. Aynı şekilde Fas, Hazanetü Tedvan, arşiv no: 60m; mec. 1467. (Erişim 30 Ocak 2018)

⁴³ Mısır, el-Mektebetü'l-merkeziyye bi-Mescidi's-Seyyideti Zeyneb, no:2935; 1:565, 6 varak.

⁴⁴ Mısır, el-Ezheriyyetü'l-Kamile, 28463 ve 1467 nolu mecmuada 45 varak olarak kayıtlıdır. Eser h. 1169 tarihinde neşredilmiştir.

⁴⁵ Kettâni, *Hadis Literatürü*, 186.

⁴⁶ Kettâni, *Hadis Literatürü*, 186.

⁴⁷ Sezgin, *Târîhu't-Turâsi'l-Arabî*, 1:249; Bağdatlı İsmail Paşa, Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Arifin fi Esmâi'l-Müellifin ve Âsâri'l-Musannifin*, (Beyrut: Daru lhyai't-Turâsi'l-Arabî), 1:185; Bağdatlı İsmail Paşa, *İzâhu'l-Meknûn Zeylû Keşfi'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1992), 3:346; Kehhâle, *Mu'cemü'l-Müellifin*, 1:97; ez-Zirikli, Hayreddin, *el-A'lam (Kâmûsü Terâcîm li-Eşheri'r-ricâl ve'n-Nisâ mine'l-Arâb ve'l-Müsta'rebin ve'l-Müsteşrikîn)*, 15. Baskı, (Dâru'l-İlm li'l-Melâyin, 2002), 1:92; Köprülü Kütüphanesi, arşiv no: 298; Kahire, arşiv no: 1,118; Bkz. Kettâni, *Hadis Literatürü*, 185; Mısır, Dâru'l-Kütübü'l-Misriyye, arşiv no: 1:118 (Erişim 30 Ocak 2018).

⁴⁸ Mısır, el-Ezheriyye, mecmua no: 93170 ve 6081, 30 varaktan müteşekkil olan eser h. 1130'da neşrolunmuştur; aynı kütüphanede 32951 ve 2536 nolu mecmualarda 25 varaktan oluşan eser h.1301'de neşrolunmuştur (Erişim 30 Ocak 2018).

şekilde “niyet” hadisini de açıkladıktan sonra (yaklaşık 10 varak) hadislerin şerhine başlamıştır. Son hadisın şerhinden sonra Birmâvî'nin *Nazmu Sülâsiyyâtî'l-Buhârî*'sini aktarmaktadır. Müellif hicrî 1081'de eserin yazımını tamamladığını hicrî 1082'de bazı düzenlemeler yaptığını söylemekte ve “*inneme'l-a'malü*” hadisini tekrar hatırlatarak eserini hitama erdirmektedir.⁴⁹ Eser, her sayfası 19 satır olan, toplamda 33 varaktan müteşekkildir. Önemli gördüğü noktaları kırmızı mürekkeple yazmıştır. Eser Delhi'de hicrî 1298'de Hindçe terceme ve şerhiyle beraber basılmıştır.⁵⁰ el-Acemî, kendisine ulaşan icâzet senedini verdikten sonra İbn Hacer'e göre en sağlam senedin, bunlardan hangisinin olduğunu belirtir. Ona göre mezkûr icâzetler içerisinde İbn Hacer'in en sağlam olarak nitelediği “Firebrî → Serahsî → Dâvûdî → Ebû'l-Vakt” kanalıyla gelen icâzet kayıdır.

1.1.25. Muhammed Ahmed eş-Şebînî eş-Şafii'nin, *Tahric Sülâsiyyâtî'l-Buhârî*⁵¹ isimli eseri.

1.1.26. Mecd eş-Şirâzî el-Luğâvî'ye ait bir *Sülâsiyyât* kaynaklarda geçmektedir. Kaynaklar müellifin kendisinin oluşturduğu bu *Sülâsiyyât*'ı, daha sonra birçok kimsenin şerh ettiğini belirtir.⁵² Bu durum sülâsiyyât türü eserlerin icâzet kanalıyla geldiği gibi kişilerin bizzat kendisi tarafından da oluşturulduğunu göstermektedir.

1.1.27. Afif Muhammed b. Nureddin el-İcî'in, *Sülâsiyyâtü'l-Buhârî*⁵³ Eserin asıl adı zahriyesinde de yazdığı şekliyle “*Sülâsiyyâtü'l-Hamse*”dir. Yani beş kitapta yer alan sülâsi rivayetleri bir araya getirmiştir. Müellif kitabın fihristinde bu eserlerin hangileri olduğunu açıklamıştır. İlk yedi varağı Buhârî'nin *Sülâsiyyât*'ını içermektedir. *Sülâsiyyât*'tan sonra eserine, *Şemâil-i Nebevî'yi*, Nebevî'nin *Kırk Hadis*'ini ve *Mevlid-i Şerifi* eklemiştir. Müellif yaklaşık iki sahifelik bir hamdele ve salvele ile giriş yaptıktan sonra iki buçuk sahife civarında

⁴⁹ Süleymaniye, Fâzıl Ahmed Paşa, arşiv no: 00298, 38 yk.

⁵⁰ Aydınlı, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 280.

⁵¹ Eser Suriye el-Esed Kütüphanesi'nde, 9443/7328 nolu mecmuada 5 varak olarak kayıtlıdır.

⁵² Suyûti, Celaleddin Abdurrahman, *et-Tevşih Şerhu'l-Câmiu's-Sâhîh*, (thk. Rıdvan Câmi Rıdvan), 1. Baskı, (Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 1998), 27.

⁵³ Süleymaniye, Nurosmaniye, arşiv no: 00750-001, 1-7 vr.; Medine-i Münevvere, Mektebet-i Arif, Özel Mecmualar no: 44, Genel Mecmualar no: 80. (Erişim 30 Ocak 2018) Bu eserin tahkikli basımı “*Sülâsiyyât*” ismiyle Ali Rıza Abdullah ve Ahmed el-Bezra tarafından h.1405'de Dâru'l-Me'munu't-turas tarafından Dımaşk ve Beyrut'ta gerçekleştirilmiştir.

sened zinciri zikrederek ilk hadisi vermektedir. Senedleri aynı olan rivayetleri belirtmekle beraber, aynı senedle tekrar aktarmaktadır. 235 varaktan müteşekkil olan eserin ilk yedi varağı Buhârî'nin *Sülâsiyyât*'ını içermektedir. Mezkûr eserin Medine'de bulunan yazması Ali Rıza Abdullah ve Ahmed el-Bezre tarafından tahkik edilerek Dımaşk'ta basılmıştır.⁵⁴ Zikri geçen müellifler, aynı kütüphanede buldukları Taberani'nin *Sülâsiyyât*'ını da bu tahkike eklemiştir, eserin ismini ise *Sülâsiyyâtü'l-Eimme* şeklinde değiştirmişlerdir. Tahkikteki metotlarını açıkladıktan sonra sırayla sülâsiyyâtların tahkikini yapmışlardır.

1.1.28. Zebidî, Muhammed Murtaza b. Muhammed el-Hüseynî, Ebû'l-Feyz'in (v. 1205/1791) *İcâzâtü's-Sülâsiyyâtü'l-Buhârî'si*.⁵⁵ Söz konusu eserin kayıtlı olduğu numaralarda, içerikleri tamamen farklı yazmalar bulunmaktadır. Buna benzer birkaç örnekle karşılaştırılması, katalogların tekrar gözden geçirilmesini ve düzenlenmesini gerekli kılmaktadır.

1.1.29. Âliyyu'l-Kâri'nin (v. 1014/1605) *et-Tâlik alâ Sülâsiyyâtü'l-Buhârî'si*.⁵⁶ Eser hakkında yüksek lisans çalışması yapılmış olup, edisyon kritiği gerçekleştirilmiştir.⁵⁷ Müellif, rivâyetlerin daha önce meçhûl bir kişi tarafından bir araya getirildiğini, kendisinin derlemediğini belirtmektedir. Râvilerin hal tercemesini ilk geçtiği yerde ifade edip, metinde yer alan muğlâk kelimelerin nasıl okunması gerektiğini belirtmiştir. Müellif bazı hadislerin üzerinde genişçe durmakta, yer yer itirazlarda bulunmaktadır. Birçok şerhten alıntı yapmış, rivâyetlere ağırlık vermiş ancak hadislerin değerlendirmesini yapmamıştır.⁵⁸

1.1.30. Mürteza ez-Zeydî Ebû'l-Feyz Abdurrezzak el-Huseynî el-Yezdî'nin (v. 1205/1790), *Sülâsiyyâtü'l-Buhârî* isimli eseri.⁵⁹

1.1.31. Abdülbasit b. Rüstem el-Hindî'nin (v. 1223/1809) *Nazmü'l-Leâli Şerhu Sülâsiyyâtü'l-Buhârî* adlı eseri vardır.⁶⁰ Esere ulaşılamadığından incelenememiştir. Ancak Birmavî'nin eseri gibi bunun da nazım

⁵⁴ Medine-i Münevvere, Mektebet-i Arif, Özel Mecmualar no: 44.

⁵⁵ Süleymaniye, Esad Efendi, arşiv no: 03543, 83-84 yk.

⁵⁶ Sezgin, *Târîhu't-Turâsi'l-Arabî*, 1:249; Bağdatlı, *İzâhu'l-Meknûn*, 1:298; Kettâni, *Hadis Literatürü*, 185.

⁵⁷ Cemil Cahit Mollaibrahimoglu, *Ta'likatü'l-Kâri Alâ Sülâsiyyâtü'l-Buhârî Adlı Eserin Edisyon Kritiği*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2010.

⁵⁸ Mollaibrahimoglu, *Ta'likatü'l-Kâri Alâ Sülâsiyyâtü'l-Buhârî*, 36-37.

⁵⁹ Mısır, el-Ezheriyye, mec. No:33064 ve 407, 4-8 varaklar arasında yer alan kısımdadır.

⁶⁰ Bağdatlı, *Hediyetü'l-Arifin*, 1,494; Bağdatlı, *İzâhu'l-Meknûn*, 1:660.

biçiminde olması konunun ne denli önemsendiğini göstermesi açısından önemlidir.

1.1.32. Muhammed b. Abdüddâim b. Musa'nın, *Şerhu Nazmu Sülâsiyyâti'l-Buhârî'si*.⁶¹

1.1.33. Mustafa el-Burhânî'nin, 5 varaktan müteşekkil olup neşir tarihi hicrî 1223 olan *Sülâsiyyâtü'l-Buhârî* isimli eseri.⁶²

1.1.34. Radyuddin Ebi'l-Hayr Abdulmecid Han (Tonkî)'in⁶³ (v. 1261/1845) konu hakkında bir telifi vardır.⁶⁴

1.1.35. Abdülhafız b. Muhammed el-Cezairî'nin (v. 1266/1850) *Gunyetü'l-Kâri bi-Tercimeti Sülâsiyyâti'l-Buhârî'si*.⁶⁵

1.1.36. Muhammed Sıddık Hasan Hân el-Hindî (el-Kannûcî⁶⁶)'nin (v. 1307/1890) *Gunyetü'l-Gâri bi Tercimeti Sülâsiyyâti'l-Buhârî'si*.⁶⁷

1.1.37. Muhammed b. Âlî er-Rabâtî'nin (v. 1358/1939) *es-Sırru's-Sârî min-Sülâsiyyâti'l-Buhârî'si*.⁶⁸ Eser taş baskı olarak Fas'ta basılmıştır.⁶⁹

1.1.38. Abdüşşükûr b. Abdüttevab'ın (v. 1358/1939) *İnamû'l-Mün'imi'l-Barî'si*, eser 1939'da Kâhire'de basılmıştır.⁷⁰

1.1.39. Ahmed Bezre'nin, *Sülâsiyyâtü Ebi Abdillah Muhammed b. İsmail el-Buhârî'si*. Eseri Alî Rıza Abdullah (v. 1456/1986) Dımaşk'ta tahkikini yapmış; Dârü'l-Memûn li't-Türâs'ta 175 sayfa olarak basılmıştır.⁷¹

1.1.40. Eşref b. Abdirrahim'in *es-Sülâsiyyât fi-Ahadisi'n-Nebevi'si*. Eser 1987 yılında Beyrut'ta Dârü'l-Kütübü'l-İlmiye tarafından 320 sayfa olarak basılmıştır.⁷²

1.1.41. Saadettin b. İsa'nın, *Sülâsiyyâtü'l-Buhârî'si*. Saadettin b. İsa tarafından istinsah edilen mezkûr eser 4 varaktan müteşekkildir.⁷³

⁶¹ Suudi Arabistan, Merkezü'l-Melik Faysal Kütüphanesi, arşiv no: 5-2011-f. (Erişim 30 Kasım 2017)

⁶² Suriye, el-Esed, arşiv no: 9507 ve 10607.

⁶³ Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 280.

⁶⁴ Sezgin, *Târîhu't-Turâsi'l-Arabî*, 1:249; Bağdatlı, *İzâhû'l-Meknûn*, 4:660.

⁶⁵ Kehhâle, *Mu'cemü'l-Müellifîn*, 2:57.

⁶⁶ Kettânî, *Hadis Literatürü*, 185.

⁶⁷ Bağdatlı, *Hediyetü'l-Arifin*, 2:388-389; Bağdatlı, *İzâhû'l-Meknûn*, 2:150; Kettânî, *Hadis Literatürü*, 185.

⁶⁸ Sezgin, *Târîhu't-Turâsi'l-Arabî*, 1:249.

⁶⁹ Sezgin, *Târîhu't-Turâsi'l-Arabî*, 1:249. Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 280.

⁷⁰ Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 280.

⁷¹ Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 280.

⁷² Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 280.

- 1.1.42. Muhammed el-Kâtib'in *Sülâsiyyâti'l-Buhârî'si*, mecmualarda 20 varak olarak kayıtlıdır.⁷⁴
- 1.1.43. Hâlîl Hanefî'nin, *Sülâsiyyâtü'l-Buhârî'si*, mecmualarda 6-4 varaklar arasında kayıtlıdır.⁷⁵
- 1.1.44. Muhammed Sıbgatullah b. Muhammed Ğûs'un, *Şerhu Sülâsiyyâti'l-Buhârî*, isimli eseri.⁷⁶
- 1.1.45. Muhammed Hişam'ın, *Sülâsiyyâtü'l-Buhârî'si*, mecmualarda 6-39 varaklar arasında kayıtlıdır. Eser hicrî 1341 yılında neşredilmiştir.⁷⁷
- 1.1.46. Muhammed b. Mustafa b. Fethullah el-Hamâvî'nin *Sülâsiyyâti'l-Buhârî'si*.⁷⁸
- 1.1.47. Muhammed Mahfuz b. Abdilmennan et-Termesî'nin, *Sülâsiyyâti'l-Buhârî'si*.⁷⁹
- 1.1.48. Humeyd es-Sindî el-Hanefî'nin, *Kifâyetü'l-Kâri fî Şerhi Sülâsiyyâtü'l-Buhârî* isimli eseri, 69 varak olarak hicrî 1017'de neşredilmiştir.⁸⁰
- 1.1.49. *Hidâyetü'l-Bârî İlelü Sülâsiyyâti'l-Buhârî* isimli eser ile ilgili birtakım kayıtlar vardır.⁸¹
- 1.1.50. *Sülâsiyyâti'l-Buhârî*.⁸²
- 1.1.51. *Cüz fihî's-Sülâsiyyât*.⁸³
- 1.1.52. *Sülâsiyyâtü'l-Buhârî*.⁸⁴
- 1.1.53. *Sülâsiyyâti'l-Buhârî*.⁸⁵
- 1.1.54. *Sülâsiyyâtü'l-İmam Buhârî*.⁸⁶
- 1.1.55. *Sülâsiyyâti'l-Buhârî*.⁸⁷
- 1.1.56. *Sülâsiyyâtü'l-Buhârî*.⁸⁸

⁷³ Süleymaniye, Esad Efendi, arşiv no: 003547-01.

⁷⁴ Suriye, el-Esed, 42602 ve 14693T1.

⁷⁵ Mısır, el-Ezheriyye, 42934 ve 1434.

⁷⁶ *Fihrisü's-Şâmi*, 2/964, 965.

⁷⁷ Mısır, el-Ezheriyye, 28463 ve 1467.

⁷⁸ Suudi Arabistan, Mektebetü'l-Melik Abdilaziz, arşiv no: 117/15.

⁷⁹ Suudi Arabistan, Mektebetü'l-Merkeziyye, arşiv no: 3/827.

⁸⁰ Mısır, el-Ezheriyye Kütüphanesi, no: 93169; 608.

⁸¹ Fas, el-Hazanetü'l-Amme Kütüphanesi, no: 327/60m (Erişim 25 Eylül 2017).

⁸² Suudi Arabistan, Mektebetü'l-Melik Abdülaziz, mecmua no: 463 (114/232) Suudi Arabistan.

⁸³ Süleymaniye, Şehid Ali Paşa, arşiv no: 00333-002.

⁸⁴ Süleymaniye, Hamidiyye, arşiv no: 0146-005, 235-240 yk.

⁸⁵ Süleymaniye Atif Efendi, arşiv no: 2793-001, 1-4 yk.

⁸⁶ Suudi Arabistan, Melik Faysal Kütüphanesi, 1884fk /1885 ve 5-02061.

⁸⁷ Mısır, Dâru'l-Kütübü'l-Mısriyye, arşiv no: 2651.

⁸⁸ Fas, Hazanetü'l-Hazaniyye, mecmua no: 28, 5502, 9878, 11642, 13828, 13838. (Erişim 25 Eylül 2017)

1.1.57. *Sülâsiyyâtü'l-Buhârî* isimli eser mecmualarda 31 ila 32 nolu varaklar arasında kayıtlıdır.⁸⁹

1.1.58. *Sülâsiyyâtü'l-Buhârî* isimli eser mecmualarda 71-73 varaklar arasında kayıtlıdır.⁹⁰

1.1.59. *Sülâsiyyâtü'l-Buhârî* isimli eser mecmualarda 115-121 varaklar arasında kayıtlıdır.⁹¹

1.1.60. *Sülâsiyyâtü Sahîhi'l-Buhârî* isimli eser mecmualarda, diğer birçok sülâsiyyât gibi belirli bir eserin varakları arasında gayrî müstakil olarak, *Hâşiyetü'l-Keşşâf* ile *Tefsîru Sûrati'l-Kâfirûn* bölümleri arasında yer almaktadır.⁹²

1.1.61. *Şerhu Sülâsiyyati'l-Buhârî*⁹³

1.1.62. *Sülâsiyyat*, müstensihî ve müellifi meçhûl olan mezkûr nüsha h. 934'de istinsah edilmiştir.⁹⁴

1.1.63. *Risâle fî'l-Ehâdisi's-sülâsiyyati'l-Müstahrace mine'l-Buhârî*⁹⁵

1.1.64. *Sülâsiyyâtü'l-Buhârî* isimli yazma halde bulunan eser, 18 varaktan müteşekkildir.⁹⁶

1.1.65. *Sülâsiyyâtü'l-Buhârî*, 4 varak olan eser müellif hattı olarak gözükmemektedir.⁹⁷

1.1.66. *Kastallânî'nin, Erbe`üne Hadisen Muntekât Min Sülâsiyyâtı*, müstensihî, Ebû'l-Cûd Muhammed b. Muhammed'dir.⁹⁸ Mezkûr sülâsiyyat iki hadis geleneğini bir arada göstermesi açısından dikkat çekmektedir. Burada *kırk hadis* geleneğiyle *sülâsiyyât* geleneğinin birleştiği görülmektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Osmanlı dönemi içerisinde bu türe giren sadece bir tane eser bulunmaktadır.⁹⁹

⁸⁹ Mısır, el-Ezheriyye, 66989 ve 6111.

⁹⁰ Mısır, el-Ezheriyye, 93433 ve 6344.

⁹¹ Mısır el-Ezheriyye, 130952 ve 7572.

⁹² İran, Meclis-i Şura Kütüphanesi, 3218 ve 2882.

⁹³ Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Konya İl Halk Küt. Arşiv no: 42 Konya 2001/1 (Erişim 18 Şubat 2018).

⁹⁴ Ankara Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, arşiv no: 06 Mil Yz FB 139/ (Erişim 18 Şubat 2018).

⁹⁵ Ankara Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, arşiv no: 06 Mil Yz FB 543/6.

⁹⁶ Süleymaniye, Ayasofya, arşiv no: 000530.

⁹⁷ Suriye, el-Esed, arşiv no:1357 ve 13534t5; aynı şekilde eser, el-Esed, 17196 ve 3739T1 nolu mecmuada kayıtlıdır.

⁹⁸ Ankara Milli Kütüphane, arşiv no: 0139/3.

⁹⁹ Selahattin Yıldırım, "Osmanlı Muhaddisleri'nin Eserleri ve Bunlar Arasında Kırk Hadis Çalışmalarının Yeri", Anadolu'da Hadis Geleneği ve Dâru'l-Hadisler Sempozyumu, (ed: Muhsin Düzenli) 30 Nisan-1 Mayıs 2011, (Samsun: OMÜLF, 2011), 146.

2. Ahmed b. Hanbel'in Sülâsiyyât'ı

Ahmed b. Hanbel'in (v. 241/855) Şuayb el-Arnâvut'un neşrine göre 27.647 hadis içeren¹⁰⁰ *Müsned*'inde, 363 adet sülâsi nitelikli hadis mevcuttur.¹⁰¹ Bu sayının 337 olduğunu söyleyenler de vardır.¹⁰² Muhammed b. Ahmed Saffarâni'ye göre bu sayı 332'dir.¹⁰³ *Müsned*'deki bu sülâsiyyât üzerine de birtakım çalışmalar yapılmıştır. Bunlar içerisinde en meşhurları şunlardır:

2.1. Ebu'l-Avn Ahmed b. Muhammed es-Saffarâni'nin (v. 1188/1774), *Nefesâtü's-Sadri'l-Mukmed ve Kurretu Ayni'l-Mus'ad li-Şerhi Sülâsiyyâti Müsnedi'l-İmam Ahmed* isimli eseri. Eser Dımaşk'ta hicrî 1380 yılında el-Mektebetü'l-İslâmiyye tarafından 2 cilt şeklinde basılmıştır.¹⁰⁴

2.2. Ebû'l-Avn Ahmed b. Muhammed es-Saffarâni'nin (v. 1188/1774), *Şerhu Sülâsiyyâti Musnedi'l-İmam Ahmed* isimli eseri Eser 1978 yılında Beyrut'ta el-Mektebetü'l-İslâmiyye tarafından 2 cild şeklinde basılmıştır.¹⁰⁵

2.3. İsimsiz, *Ukûdu'l-Je'ali fi Esânidi'l-Avâli*.¹⁰⁶ Kaynaklarda bu isimle kayıtlı olan mezkûr eserin müellifi meçhûldür.

2.4. Muhibbuddin İsmail b. Ömer b. Bekr el-Makdîsi el-Hanbelî'nin (v. 1613) *Sülâsiyyât'ı*. Hafız Diyâü'l-Makdîsi buna ilavelerde bulunmuştur.¹⁰⁷

3. Abd b. Humeyd'in Sülâsiyyât'ı

Abd b. Humeyd'in (v. 249/863) bazı cüzleri günümüze kadar ulaşan asıl adı *el-Müsnedü'l-kebir* olan *Müsned*'inde 51 sülâsi nitelikli hadis mevcuttur.¹⁰⁸ *Müsned*'deki sülâsi nitelikli hadisler cem edilmiştir. Ancak müellifleri meçhûldür.

3.1. İsimsiz, *Abd b. Hümejd'in Sülâsiyyât'ı*.¹⁰⁹

¹⁰⁰ Kandemir, Yaşar, "el-Müsned", *DİA*, 32:104.

¹⁰¹ Kettâni, *Hadis Literatürü*, 186; Uğur, *Terimleri Sözlüğü*, 361.

¹⁰² Kettâni, *Hadis Literatürü*, 186.

¹⁰³ Bkz. es-Saffarâni, Ebû'l-Avn Muhammed b. Ahmed, *Şerhu Sülâsiyyâti Musnedi'l-İmam Ahmed*, (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1978).

¹⁰⁴ Bkz. es-Saffarâni, Ebû'l-Avn Muhammed b. Ahmed, *Nefesatu's-Sadri'l-Mukmed Ve Kurretu Ayni'l-Mus'ad li-Şerhi Sülâsiyyâti Müsnedi'l-İmam Ahmed*, (neşr: Abdulkadir el-Arnaût), (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmi, 1426).

¹⁰⁵ Aydınlı, *Hadis İstihlâları Sözlüğü*, 280.

¹⁰⁶ Kettâni, *Hadis Literatürü*, 186.

¹⁰⁷ Suriye, Zâhiriyye Ktp., mec. no: 98; Kettâni, *Hadis Literatürü*, 186.

¹⁰⁸ Kettâni, *Hadis Literatürü*, 186

¹⁰⁹ Yazmaları için bkz: Süleymaniye, Ayasofya Ktp., arşiv no: 882/2.

3.2. İsimsiz, *Sülâsiyyâtu Abd b. Humeyd el-Keşşî*.¹¹⁰

3.3. İsimsiz, *es-Sülâsiyyâtü'l-Vakıa fi-Müntehâb Müsnedi'l-İmam el-Keşşî*.¹¹¹

3.4. İsimsiz, *Sülâsiyyâtu Abd b. Humeyd*.¹¹²

3.5. Ali Rıza Abdullah ve Ahmed Bezre; *Sülâsiyyâti'l-Buhârî, et-Tirmizî, İbn Mâce, ed-Dârimî, Taberânî, Abd b. Humeyd* ismiyle söz konusu eserlerdeki sülâsiyyâtı bir araya getirerek 1406/1986 yılında Dımaşk'ta yayımlamışlardır.¹¹³

4. Dârimî'nin Sülâsiyyât'ı

Dârimî'nin (v. 255/868) *el-Müsned* diye de anılan ve 3546 hadîsi içeren¹¹⁴ *Sünen*'inde 15 tane sülâsi nitelikli hadîsin olduğu söylenmektedir.¹¹⁵ Ebu İmran İsa b. Ömer b. el-Abbas es-Semerkindî, *Sünen*'deki 15 sülâsi hadîsi bir araya getirmiştir.¹¹⁶

4.1. Ebu İmran İsa b. Ömer b. El-Abbas es-Semerkindî'nin, *Sülâsiyyât'ı*,¹¹⁷

4.2. Abdülhamid Şâhûne'nin *Tahricu Sülâsiyyâti'd-Dârimî* isimli eseri,¹¹⁸

4.3. Afif Muhammed'in diğer sülâsiyyâtlarla birlikte basılan *Sülâsiyyâti'd- Dârimî* isimli eseri.¹¹⁹

4.4. İsimsiz, *Sülâsiyyâti'd-Dârimî*.¹²⁰ Hicrî 7. asırda kaleme alınan mezkûr eserin müellifini tespit edemedik.

4.5. İsimsiz, *Sülâsiyyâti'd-Dârimî*.¹²¹ 633/1236 yılında kaleme alınan bu eserin müellifi de meçhuldür.

5. İbn Mâce'nin Sülâsiyyât'ı

İbn Mâce'nin (v. 273/886) 4341 hadîsi içeren¹²² *Sünen*'inde 5 adet sülâsi senedli hadîs vardır.¹²³ Hepsinin sened zinciri ise aynı râvilerden müte-

¹¹⁰ Süleymaniye, Nuriyosmaniye, Arşiv no:750.

¹¹¹ Süleymaniye Ktp., Ayasofya, arşiv no:882; Suriye, Zahiriyeye Ktp., Arşiv No: 248.

¹¹² Medine, Mektebet-i Arif, Ktp. arşiv no: 44.

¹¹³ Talat Koçyiğit, "Abd b. Humeyd", *DİA*, 1:58.

¹¹⁴ Aydınlı, "ed-Darimi", *DİA*, 8:495.

¹¹⁵ Kettâni, *Hadis Literatürü*, 186; Sehavi, Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman, *Fet-hu'l-Muğîs bi Şerhi Elfiyyeti'l-Hadîs*, (Riyad: Mektebetü Dârü'l-minhac,1426), 3:357.

¹¹⁶ Kettâni, *Hadis Literatürü*, 186; Aydınlı, "ed-Darimi", *DİA*, 8:495.

¹¹⁷ Süleymaniye, Köprülü Kütüphanesi, arşiv no:1584/14; Suriye, Zahiriyeye Ktp., arşiv no: 248; bkz. Kettâni, *Hadis Literatürü*, 186.

¹¹⁸ Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 280.

¹¹⁹ Süleymaniye, Nuriyosmaniye Kütüphanesi, arşiv no:750.

¹²⁰ Suriye, Zahiriyeye Ktp., Mecmua no: 51, 30-34yk.

¹²¹ Süleymaniye, Köprülü Kütüphanesi, mec. no: 1583/14, 124-126yk.

şekildedir. *Sünen*'deki zayıf sayılan bin kadar rivayetin¹²⁴ içerisinde sülâsiyyât türü hadisler de bulunmaktadır.¹²⁵

5.1. İmam Zehebî'nin *Sülâsiyyâtı*.¹²⁶

5.2. Afif Muhammed'in gayrî müstakil olan *Sülâsiyyâtü İbn Mâce*'si.¹²⁷

5.3. Ebu'l-Hasan Ali b. İbrahim b. Seleme el-Kazvîni el-Kattân'nın (v. 345/956) *Sülâsiyyâtı*.¹²⁸

5.4. Abdülhamid Şâhune'nin, *Tahrîcu Sülâsiyyâti İbn Mâce*'si,¹²⁹ *Sünen-i İbn Mâce*'deki sülâsi rivâyetleri içeren eserlerdir.

6. Tirmizî'nin Sülâsiyyâtı

Tirmizî'nin (v. 279/892) Ahmed Muhammed Şakir neşrine göre 3956 hadis ihtiva eden¹³⁰ *Sünen*'inde bir adet sülâsi hadis vardır.¹³¹ Bir adet olduğundan olsa gerek müstakil olarak kaleme alınmayıp, genel olarak diğer sülâsiyyât içerisine derc edilmiştir. Buna göre şu eserler sıralanabilir:

6.1. Abdülhamid Şâhune'nin, *Tahrîcu Sülâsiyyâti'l-Buhâri, et-Tirmizî, İbn Mâce, ed-Darîmi* isimli kitabı, eser 1985 yılında Beyrut'ta el-Mektebetü'l-İslâmiyye tarafından 80 sayfa olarak basılmıştır.¹³²

6.2. Afif Muhammed'in, *Sülâsiyyâtü't-Tirmizî*¹³³ isimli eseri de müstakil olmayıp diğer *Sülâsiyyât*'la birlikte bulunmaktadır.

7. Diğer Eserlerdeki Sülâsiyyât

İ. Şafîî'nin (v. 204/820) *Müsned*'inde ve diğer eserlerinde de pek çok sülâsi hadîsinin olduğu belirtilmiştir.¹³⁴

Taberânî'nin (v. 360/971) alfabetik olarak sıraladığı 1161 hocasının rivâyetlerinden birer veya ikişer örnek kaydettiği *Mu'cemu's-Sağîrin*'de 3

¹²² Mehmet Yaşar Kandemir, "İbn Mâce", *DİA*, 20:161.

¹²³ Kandemir, "İbn Mâce", *DİA*, 20:186; Uğur, *Terimleri Sözlüğü*, 361.

¹²⁴ Kandemir, "İbn Mâce", *DİA*, 20:61.

¹²⁵ Kettânî, *Hadis Literatürü*, 186.

¹²⁶ Zahiriye Ktp., mec. No: 59. Bkz. Kettânî, *Hadis Literatürü*, 186.

¹²⁷ Süleymaniye Ktp., Nuriösmaniye, arşiv no: 750.

¹²⁸ Zahiriye Ktp., mec. No: 59. Bkz. Kettânî, *Hadis Literatürü*, 186.

¹²⁹ Aydınlı, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 280.

¹³⁰ İsmail Lütfi Çakan, "el-Câmiu's-Sahîh", *DİA*, 7:129.

¹³¹ Kettânî, *Hadis Literatürü*, 186. Enes b. Malik'ten mervî olan hadisin metni şöyledir: "İnsanların üzerine öyle bir zaman gelecek ki, dininde sabırlı olan elinde ateş korusun gibi olacaktır." (*Tirmizî*, "Fiten", 73)

¹³² Aydınlı, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 280.

¹³³ Süleymaniye Ktp., Nuriösmaniye, arşiv no: 750.

¹³⁴ Kettânî, *Hadis Literatürü*, 186.

adet sülâsî hadis mevcuttur.¹³⁵ *Sülâsiyyatü't-Taberânî* ismiyle kayıtlıdır.¹³⁶

Zikri geçen eserler dışında Müslim'in (v. 261/874) *Sahih*'inde sülâsî nitelikli hadis bulunmamaktadır.¹³⁷ Ancak *Sahih*'i dışındaki eserlerinde sülâsî olanlar vardır.¹³⁸ Dolayısıyla Müslim'in *Sahih*'indeki en âlî isnadı rubâîdir. Aynı zamanda Ebu Davud'un (v. 275/888) *Sünen*'inde de sülâsî hadisin bulunmadığını belirtenler bulunmaktadır.¹³⁹

8. İcâzet Şemaları

İncelenen yazmalarda tespit edilen icâzet kayıtlarını toplu bir şekilde göstermek ve aralarındaki ilişkiye dikkat çekmek için ortak şemalarda gösterilecektir. Daha sonra gerek icâzet kayıtlarındaki bilgilerden gerekse satır arası okumalardan elde edilen bulgular maddeler halinde sıralanacaktır. Sırasıyla iki şema incelenecek olursa:

¹³⁵ Kettâni, *Hadis Literatürü*, 186.

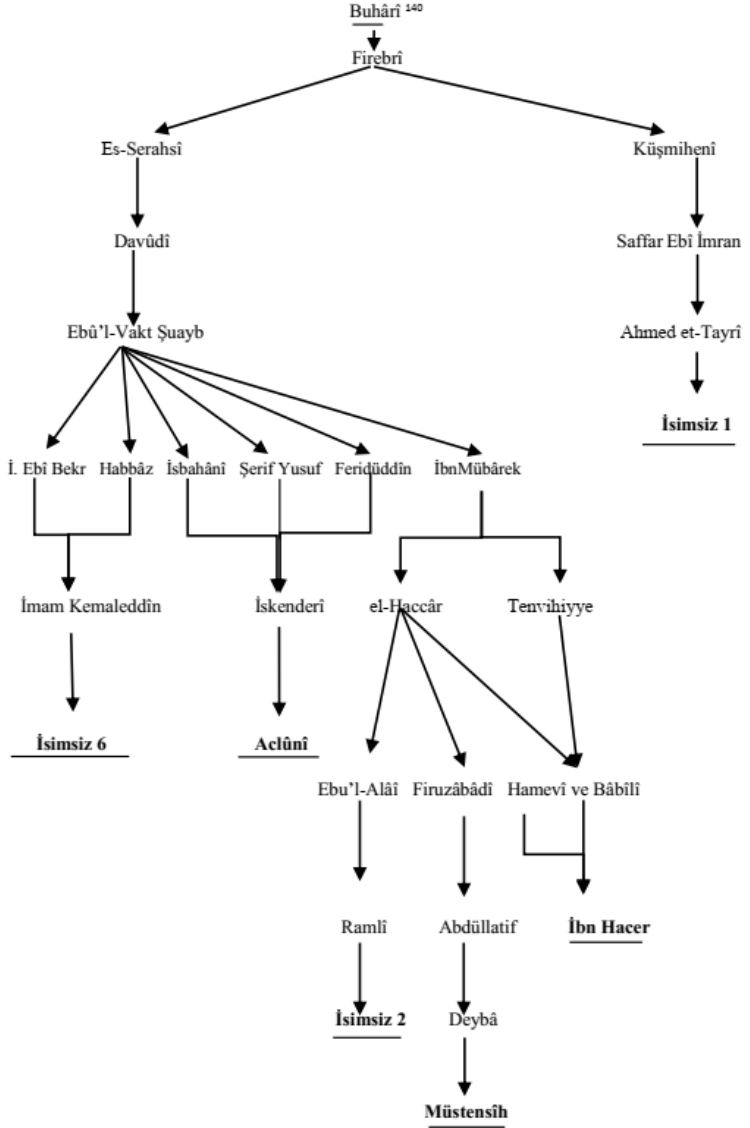
¹³⁶ Süleymaniye, Ayasofya, arşiv no: 882.

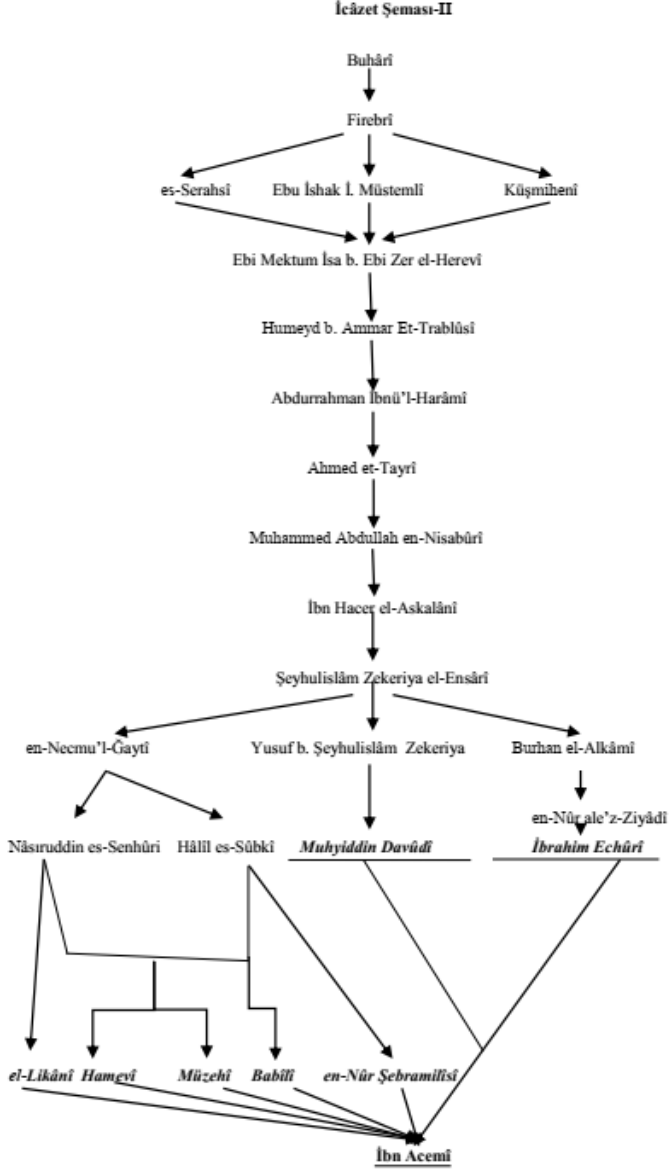
¹³⁷ Kettâni, *Hadis Literatürü*, 186.

¹³⁸ Uğur, *Terimleri Sözlüğü*, 361.

¹³⁹ Mubârekfûri, *Mukaddimetü Tuhfeti'l-Ahvezî*, 1-2, Dârü'l-Fikr, 1:349.

İcâzet Şeması- I

İcâzet Şemalarının Yorumu

a- İncelenen eserler içerisinde toplamda yedi tane icâzet kaydı tespit edilmiştir. Bunlardan dördünün müellifi veya müstensihî malûm iken diğerlerinin meçhûldür. Sırasıyla Aclûnî (v. 739/1338), İbn Hacer (v. 852/1448), Deybâ (v. 925/1519) ve Acemî'nin (v. 1086/1675) yer aldığı icâzet kayıtları birbirine yakın yüzyıllara aittir. Bununla beraber en âlî icâzet kaydı, müellifi meçhûl olan “Buhârî (v. 256/869) – Firebrî (v. 320/932) – Küşmihenî – İbn Ebî İmran (v. 471/1078) ve İbn Tayr”ın yer aldığı isnâd zinciridir. Takribi olarak hicrî VI. yüzyıla ait olan bu icâzet silsilesinin arasında, ilk sülâsiyyât sahibi olarak tespit edilen Saffar b. Ebî İmran'ın (v. 471/1078) ismi de geçmektedir. Mezkûr icâzetler içerisinde en nâzil olanı ise İbn Acemî'nin *Sülâsiyyât*'ında bulunan ve kendisine ulaşan senettir. Aclûnî (v. 739/1338) birçok kişiden bu *Sülâsiyyât*'ı dinlediğini ve bu kişilerden sadece en meşhurlarını aktardığını belirttiği ve yedi kişiden aldığı icâzet kaydını burada aktarmaktadır.

b. Zikri geçen icâzet kayıtları vesilesiyle *Sülâsiyyât*'ın Buhârî tarafından cem edildiği düşüncesi öne çıkabilmektedir. Çünkü bu kayıtlar, *Sülâsiyyât*'ı, Firebrî (v. 320/932) kanalıyla Buhârî'ye (v. 256/869) kadar ulaştırmaktadır. Ancak bu tür rivâyetlerin daha sonra bir araya getirildiği kanaati ağır basmaktadır. Bununla beraber hoca talebe ilişkisine dayanan bu rivâyet ve icâzet geleneğinde müstensihîten Buhârî'ye kadar râvilerle dair hiçbir ayrıntının gözden kaçırılmaması da dikkat çeken bir başka husustur.

c. Buhârî'nin *Sülâsiyyât*'ının sadece Firebrî kanalıyla geldiği ise bir diğer ayrıntı olarak gözükmektedir. Veya en azından bu kanalın meşhur olduğu ve ileriki nesillere bu kanalla aktarıldığı anlaşılabilir. Bununla beraber *Sahîh-i Buhârî*'nin diğer râvilerinden daha ziyade Firebrî kanalıyla gelmiş olan bu sülâsiyyât cüz'ü, Firebrî'yle beraber kollara ayrıldığını ve yaygınlık kazandığını göstermektedir. Firebrî'nin 320/932'de vefat ettiği göz önünde bulundurulduğunda hicrî IV. asrın ortalarına doğru Buhârî'nin *Sülâsiyyât*'ının dikkat çekmeye başladığı anlaşılmaktadır.

d. Bu kayıtlar, Buhârî'den günümüze kadar hemen hemen her yüzyılda *Sülâsiyyât*'ının okunup aktarıldığına delil olma niteliğine sahiptir. Mezkûr icâzetlere ulaşılmadan evvel bazı dönemlerde okutulduğu ve

oldukça geç denebilecek bir dönemde cem edildiği bilgisi ve ihtimaliyle karşılaşılmaktaydı. Ancak bu icâzet senedlerinden yola çıkılarak, hadisin altın çağından son döneme kadar zikri geçen cüzlerin, neredeyse kesintisiz olarak okutulup yazdırıldığı anlaşılmaktadır. Bu münasebetle söylenebilir ki, eldeki kaynakların genişçe incelenmesi, özelde bu konuya ait, genelde ise tüm İslâmî ilimlere ait birçok hatalı bilgiyi düzelterektir. Nitekim en sağlam bilgi bizzat kaynağından edinilen bilgidir. Bunun için de tarihi bilgilere kaynaklık eden bu tür eserlerin gün yüzüne çıkması için gereken tüm hassasiyetin gösterilmesi, henüz düzenlenmemiş binlerce eserin arşivlenmesi elzemdir.

e. *Sahîh-i Buhârî*'nin belirli râviler tarafından aktarıldığı malûmdur. Bununla birlikte 3 varak denebilecek kadar küçük bir cüz niteliğinde olan sülâsiyyâtın da icâzet kaydıyla ve büyük bir titizlikle nesilden nesile aktarılması İslâm ulemasının en küçük ayrıntıları bile dikkate aldığı ve koruma altına alarak aktardığını göstermektedir. Üzerinden asırların geçmesine rağmen cüzlerde yer alan hadisler arasında hiçbir farklılık bulunmaması bu titizliğin, verilen değer, gösterilen önemin ve hassasiyetin ürünüdür.

f. İcâzet kayıtlarının söz konusu sülâsiyyât cüz'ünü Buhârî'ye kadar ulaştırılmasına vesile olduğunu aktarılmıştı. Bununla beraber söz konusu kayıtların, şerh olsun nazm olsun türü farketmeksizin yazmalarına sahip olunamayan nice sülâsiyyâta ışık tuttuğu vurgulanabilir. Çünkü icâzet kayıtlarında bulunan her bir isim aslında birer eser ismi mahiyetindedir. En azında zikri geçen her bir şeyhin yanında bu cüz'ün bulunduğu anlaşılmaktadır.

g. Kayıtlardan yola çıkarak h. IV. asrın ortalarından itibaren sülâsiyyâtın yaygınlaşmaya veya en azından dikkat çekmeye başladığı belirtilmişti. Bununla beraber yaygınlaşmanın arttığı tarihler yine bu icâzet kayıtlarının verilerinden hareketle tespit edilebilir. Bu doğrultuda Ebû'l-Vakt'tan sonra, yani takribi olarak h. VII. asırda sülâsiyyât cüzleri yaygınlaşmış ve muhtelif bölgelere dağılmıştır.

h. Mezkûr icâzet kayıtları, ulemanın birbiriyle olan bağlantısını ve birlikteliğini göstermesi açısından da önemlidir. Birçok sülâsiyyât sahibi müellif bu isnâdlar içerisinde kendisine yer bulmaktadır. Dersler ve

icâzetler belli bir sistem dâhilinde olduğu için durumun bu şekilde olması olağandır.

1. Birçok araştırmacının, Buhârî'nin *Sülâsiyyât*'ının bir araya getirilişini İbn Hacer'e (v. 852/1448) isnâd ettiği, ancak buna dair herhangi bir delilin bulunmadığı daha önce belirtilmişti. Bu icâzet kayıtları, İbn Hacer'in *Sülâsiyyât*'ın aktarılmasına yardımcı olan bir râvî konumunda olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan icâzet kayıtları, en azından İbn Hacer'e ait böyle bir eserin mevcudiyetine delil teşkil etmektedir. Bununla beraber İbn Acemî'nin (v. 1086/1675) belirttiği üzere bu sülâsiyyât İbn Hacer'e, Firebrî'de (v. 320/932) birleşen farklı iki tarikle gelmiştir. Bu tariklerden birisini Firebrî'den icâzetle alan Müstemlî rivayeti, diğerini Firebrî'den icâzetle alan Serahsî rivâyeti oluşturmaktadır. İbn Acemî'nin belirttiğine göre, İbn Hacer bu iki kanal içerisinden en sağlam olarak "Serhisî - Davudî - Ebû'l-Vakt" rivâyetini göstermektedir. Bu kanal ise sülâsiyyâtın yaygınlaştığı ve rivâyette büyük yekûnun olduğu kanaldır. Bu açıdan bakıldığında ulemanın her zaman daha sahih olana daha fazla ilgi duyduğu ve mutlaka aralarına bir fark koyduğu anlaşılmaktadır.

i. Diğer taraftan zikri geçen icâzet kayıtlarında görülen bazı ilaveler, bu cüzlerin Buhârî okumaları esnasında rivâyet edilmiş olabileceğini de ortaya çıkarmaktadır. Bu işi, *Sahîh-i Buhârî* okumaları arasında teber-rük niyetine yaptıkları da düşünülebilir. Aynı şekilde söz konusu kayıtlar *Sahîh-i Buhârî*'nin rivâyet kanalları hakkında birtakım çıkarımlarda bulunmaya da olanak sağlayacaktır.

j. Son olarak belirtilebilir ki mezkûr icâzetlerin sülâsiyyâtın nerelerde ve hangi tarihlerde tahdis edildiğini belirten kayıtlarında Kahire, Halep ve Dımaşk gibi birçok bölge ismi görülmektedir. Bazı müellifler birden fazla yerde, birçok defa icâzet aldıklarını gene bu kayıtlarda belirtmektedir. Bu ise Buhârî'nin *Sülâsiyyât*'ının kazanmış olduğu yaygınlığı ve kendisine tevcih edilen ilgiyi göstermesi açısından mühimdir.

Tespit edilen bu eserlerden içeriğine muttâlî olunanlarla beraber, kayıtlarda sadece ismi geçenler de aktarılmaya çalışılmıştır. Aktarılan literatürün, konunun ehemmiyetini göstermesi açısından yeterli olacağı düşünülmektedir.

Sonuç

Hadislerin senedlerinde farklı sayılarda râvinin bulunması doğaldır. Ancak seneddeki ravî sayısına dayalı olarak birtakım isimlendirmeler zamanla ortaya çıkmıştır. Bu isimlerden birisi tekili sülâsî, çoğulu sülâsiyyât olan ve üçlü rivâyet zinciri manasına gelen *sülâsiyyât* kavramıdır.

Kadim ulema, âlî isnada büyük önem verdiğiinden *sülâsî* rivâyetler dikkatlerini çekmiş, hadis külliyatındaki *sülâsî* nitelikli rivâyetleri bir araya getiren cüzler telif etmiş, telif edilen bu cüzleri icâzet kayıtlarıyla bir sonraki nesle aktarmışlardır.

Hadis külliyatına dayalı olarak oluşturulan bu cüzler içerisinde en fazla ilgi ve alakayı ise Buhârî'nin *Sülâsiyyâtı* görmüştür. Özellikle hicrî VII. ve VIII. asırlar sonrasında Buhârî'nin *Sülâsiyyâtı* üzerine yapılan çalışmalarda bir artışın yaşandığı görülür. Sülâsiyyât cüzlerinde yer alan icâzet kayıtları ve eldeki yazmalar bu yoğunlaşmayı gösterir niteliktedir. Bu durumun birçok sebebi olmakla birlikte, bunların en önemlisinin *Sahîh-i Buhârî*'nin kazanmış olduğu otorite olduğu söylenebilir. Kazanılan otoriteye bağlı olarak, *Sahîh-i Buhârî*'de yer alan sülâsî nitelikli hadislerin öncelendiği, müstakil cüzlere yazıldığı, bu cüzlerin icâzetlerle nesilden nesile aktarıldığı, aktarılan bu cüzlerin nazma çevrildiği, zaman zaman şerh edildiği ve sultanlara sunulduğu görülmektedir. Bu durumun kaçınılmaz sonucu olarak cüzlerden, nazımlardan ve şerhlerden oluşan geniş bir literatüre dayalı gelenek oluşmuştur.

Söz konusu literatür içerisinde önemli isimlerden oluşan, farklı mekanlarda oluşturulan, titizlikle korunan ve kendi geleneği içerisinde bir bütün oluşturan çok sayıda icâzet kaydının bulunması, İslâmî ilimlerin ve özellikle de İslâmî ilimlerde önemli bir kaynak değeri olan *Sahîh-i Buhârî*'nin nakli hususunda önemli ipuçları vermektedir. Aynı şekilde yazma koleksiyonlarında değerlendirilmeyi bekleyen yazmaların dikkatlice incelenmesi ve parçalardan bütüne ulaşılması sonucunda birçok önemli bulguya varılacaktır. Nitekim sadece bu yüzeysel çalışmada bile dünyanın çeşitli ülkelerinde dağınık halde bulunan ve daha evvel incelenmeyen onlarca yazmaya ulaşılmıştır.

Belirtilmek gerekir ki, araştırma esnasında koleksiyonlar arasında karşılaşılan nice yazma eser de ilim dünyasına kazandırılmayı beklemektedir.

Büyük bir yekûnu oluşturan bu kültürel mirası değerlendirmek ve tekrar canlandırmak ilim camiasının öncelikli vazifelerinden biri olmalıdır.

Kaynakça:

Akyüz, Hüseyin. *Kavram Atlası Hadis I*. ed. Bülent Akot, Ankara: Gazi Kitabevi, 2020.

Aydınlı, Abdullah. *Hadis İstılahları Sözlüğü*. İstanbul: İFAV Yay, 6. Baskı, 2012.

Aydınlı, Abdullah. “ed-Darimi”. *DİA* 8:495. Ankara: TDV Yayınları.

Bağdatlı İsmail Paşa. *Hediyetü'l-Arifin fi Esmâi'l-Müellifin ve Âsâri'l-Musannifin*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.

Bağdatlı İsmail Paşa. *İzâhu'l-Meknûn Zeylü Keşfi'z-Zünûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1992.

Bursalı Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. hzr: A. Fikri Yavuz, İsmail Özen, İstanbul: Meral Yay.

Çelik Ali. *Hadis Rivâyetinde Âlî ve Nâzil İsnad Buhârî'nin Sülâsiyyâtı*. Ankara: Fecr Yayınları, 2019.

Divani, Muhammet. “Hadis İlminde Sülâsiyyât Geleneği ve Muhammed Şah Balıkesîrî'nin Şerhu Ala Sülâsiyyâtı'l-Buhârî”. (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

Ebu Fellah. *Abdu'l-Hay b. Ahmed b. Muhammed, Şüzürâtü'z-Zeheb fi Ahbâri min Zeheb*. thk: Abdülkadir el-Arnaut, Mahmud el-Arnaut, Dımaşk: Dâru İbn Kesir, 1406.

Fas. el-Hazânetü'l-Amme Kütüphanesi. no: 327/60m, Erişim 25 Eylül 2017, <http://wqf.me/>

Görmez, Mehmet. “et-Taberâni”. *DİA* 39:311, Ankara: TDV Yayınları.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem. *Lisânü'l-Arab*. nşr. Abdullah Ali, Muhammed Ahmed, Haşim Muhammed, Kahire: Dârü'l-Mearif, 1:499.

İngiltere Chester Kütüphanesi. arşiv no: 254/3519, 39-44 vr. (Erişim 25 Eylül 2017, <http://wqf.me/>

İsmail Lütfi. “el-Câmîu's-Sahîh”. *DİA* 7:129, Ankara: TDV Yayınları

Kandemir, Yaşar. “el-Câmîu's-Sahîh”. *DİA* 7:115, Ankara: TDV Yayınları.

Kandemir, Yaşar. “İbn Mâce”. *DİA* 20:161, Ankara: TDV Yayınları.

Kandemir, Yaşar. “el-Müsned”. *DİA* 32:104, Ankara: TDV Yayınları.

- Kâtib Çelebî. *Keşfi'z-Zünûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*. Bağdat: Mek-tebetü'l-Müsenna, 1941.
- Kettâni, Muhammed Abdülhay b. Abdilkebir b. Muhammed el-Hasenî el-İdrîsî el-Kettânî. *Hadis Literatürü. (er- Risâletü'l-müstetrafe li-Beyâni Meşhûri Kütubi's-Sünneti'l-Müşerrefe)*. çev. Yusuf Özbek, İstanbul: İz Yayıncılık, 1994.
- Kehhâle, Amr b. Rıza Abdülğâni. *Mu'cemü'l-Müellifîn*. Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.
- Koçyiğit, Talat. "Abd b. Humeyd". *DİA* 1:58, Ankara: TDV Yayınları.
- Mehmed Süreyya Bey. *Sicill-i Osmânî*. hzr: Nuri Akbayar, sad: Seyit Ali Kahraman, TVYY, İstanbul: Numune Matbaacılık, 1996.
- Mollaibrahimoğlu, Cemil Cahit. *Ta'likatü'l-Kâri Alâ Sülâsiyyâti'l-Buhârî Adlı Eserin Edisyon Kritiği*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul: 2010.
- Saffarâni, Ebu'l-Avn Muhammed b. Ahmed. *Şerhu Sülâsiyyâtü Musnedi'l-İmâm Ahmed*. el- Beyrut: Mektebetü'l-İslâmiyye, 1978.
- Saffarâni, Ebu'l-Avn Muhammed b. Ahmed. *Nefesâtü's-Sadri'l-Mukmed ve Kurretü Ayni'l-Mus'ad li-Şerhi Sülâsiyyâti Müsnedi'l-İmâm Ahmed*. (neşr: Abdulkadir el-Arnaût), Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmi, 1426.
- Sehavî, Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman. *Fethû'l-Muğis bi Şerhi Elfiyyeti'l-Hadis*. Riyad: Mektebetü Dâru'l-minhac, 1426.
- Suyûtî, Celaleddin Abdurrahman. *Et-Tevşih Şerhû'l-Câmiu's-Sâhîh*. (thk. Rıdvan Câmi' Rıdvan), Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1. Baskı, 1998.
- Sezgin, Fuat. *Târîhu't-Turâsi'l-Arabî*. Riyad: 1991.
- Taşköprüzâde. *Şekâiku'n-Nu'mâniyye fi Ulemai'd-Devleti'l-Osmâniyye*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-Arâbiyye, 1975.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ. *es-Sünen*. (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir), 1-5, Mısır: Mektebetü Mustafa el-Bab el-Halebî, 1398.
- Yıldırım, Selahattin. "Osmanlı Muhaddisleri'nin Eserleri ve Bunlar Arasında Kırk Hadis Çalışmalarının Yeri". Anadolu'da Hadis Geleneği ve Dâru'l-Hadisler Sempozyumu, *OMÜİLF* (ed: Muhsin Düzenli) 30 Nisan-1 Mayıs 2011, Samsun: 2011.
- Ziriklî, Hayreddin. *el-A'lâm (Kâmûsu Terâcim li-Eşheri'r-ricâl ve'n-Nisâ min'el-Arab ve'l-Müsta'rebîn ve'l-Müsteşrikîn)*. Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 15. Baskı, 2002.

